

**ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ
ІМЕНІ ІВАНА БОБЕРСЬКОГО**

КАФЕДРА ЕКОНОМІКИ ТА МЕНЕДЖМЕНТУ

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Економіка та фінанси підприємства

галузь знань **07 “Управління та адміністрування”**

спеціальності **073 “Менеджмент”**

факультет : **Туризму та факультет підвищення кваліфікації,
перепідготовки, післядипломної та заочної освіти**

рівень освіти: Бакалавр

Львів – 2020 р.

Робоча програма з дисципліни “Економіка та фінанси підприємств” для студентів спеціальності 073 “Менеджмент”

Розробник: д.е.н., проф. Н.Ф.Павленчик

Навчальна програма затверджена на засіданні кафедри економіки та менеджменту Львівського державного університету фізичної культури імені Івана Боберського

Протокол від « 10 » 12 2020 року № 5

Завідувач кафедри

(підпис)

Н.Ф.Павленчик

(прізвище та ініціали)

1. ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність, рівень вищої освіти	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 6	Галузь знань 07 “Управління та адміністрування” Спеціальність 073 „Менеджмент“	Обов’язкова (цикл професійної та практичної підготовки)	
Модулів –	-	Рік підготовки:	
Змістових модулів –		2-й	2-й
Індивідуальне науково-дослідне завдання _____ -		Семестр	
Загальна кількість годин – 180		4-й	4-й
Тижневих годин для денної форми навчання: - аудиторних – 4 - самостійної роботи студента – 2	Рівень вищої освіти: <i>бакалавр</i>	Лекції	
		30 год.	10 год.
		Семінарські	
		30 год.	8 год.
		Практичні	
		-	-
		Лабораторні	
		-	-
		Самостійна робота	
		120 год.	162 год.
Індивідуальні завдання			
-	-		
Вид контролю: іспит			

Статус дисципліни – обов’язкова.

2. МЕТА ТА ЗАВДАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Підприємство є основною первинною ланкою економічної системи. Ринкові принципи діяльності – раціональність, економічність і ефективність – знаходять на рівні підприємства первинну сферу свого здійснення. В умовах ринкової економіки підприємство повинно ставитись до своєї теперішньої діяльності й до майбутнього розвитку творчо, досліджуючи кон'юнктуру ринку, враховуючи фактори зовнішнього середовища. Кожне підприємство в умовах нестабільності зовнішнього середовища повинно вчитися заздалегідь реагувати на загрози, що виникають, і не упускати можливості.

Термін “економіка” в дослівному з грецького означає – мистецтво ведення господарства. Як складова сукупності економічних наук “економіка підприємства” ставить за *мету* розширити знання студентів щодо пізнання і дослідження розвитку об'єктивних економічних законів і закономірностей, що виникають і діють лише в них та навчити студентів їх практичному використанні. З огляду на це предмет “економіка підприємства” включає вивчення теорії та практики господарювання на рівні підприємства; конкретних форм і методів господарювання; принципів формування і використання виробничого потенціалу; взаємодії всіх видів ресурсів; визначення ефективності господарсько-комерційної діяльності.

Завдання курсу – надати знання студентам щодо дії ринкового механізму економіки, навчити їх творчо підходити до вирішення різноманітних завдань на рівні підприємства, прищепити вміння оволодіти новими спеціальними знаннями, сприяти формуванню економічного мислення, відповідно до вимог ринкової економіки і навчити студентів методики проведення економічних досліджень та вміння здійснити економічні обґрунтування прийняття господарських рішень.

„Економіка та фінанси підприємств” є конкретною наукою. Об’єктом її дослідження є виробничі відносини і економічні закони та закономірності, що виникають і діють в підприємствах. Як наука досліджує продуктивні сили з погляду їхнього впливу на виробничі відносини на рівні підприємств, внаслідок чого ці відносини змінюються і вдосконалюються.

Предметом науки „Економіка та фінанси підприємств” є також дослідження причин зміни обсягу виробництва продукції та її впливу на ціни і доходи підприємства. Вона вивчає якість продукції, обґрунтовує можливі напрями її підвищення і ступінь впливу на прибутковість виробництва, дає відповідь на запитання: чому і як впливає на ефективність підприємства підвищення рівня інтенсивності виробництва і поглиблення його спеціалізації з орієнтацією на задоволення потреб ринку.

Студент повинен знати: основні економічні закони і закономірності, механізм їх прояву, основні категорії економіки підприємств, системи показників, що їх характеризують, методику їх розрахунку.

Студент повинен вміти: аналізувати суть і тенденції економічних явищ на виробництві, визначати ефективність виробництва тієї чи іншої продукції, здійснення різних видів діяльності, розрахувати той чи інший показник рівня та ефективності виробництва продукції чи виконання робіт, економічно обґрунтувати шляхи раціонального використання виробничих ресурсів підприємств, скласти бюджет виробництва окремих видів продукції чи виконання робіт та розрахувати економічно доцільний рівень їх здійснення.

Студент повинен мати навички: у застосуванні набутих у ході вивчення дисципліни знань і вмінь при вирішенні практичних питань визначення ефективності використання виробничих ресурсів підприємств, економічному обґрунтуванні доцільності ведення виробництва, вибору оптимального варіанту комплектування раціональної структури виробничих ресурсів, здійснення сервісного обслуговування, прогнозуванні тенденцій розвитку окремих економічних явищ.

Формування програмних компетентностей

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студенти мають досягти таких результатів навчання:

1) загальні компетентності:

ЗК 4. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях

ЗК 13. Цінування та повага різноманітності та мультикультурності.

2) фахові компетентності:

СК 2. Здатність аналізувати результати діяльності організації, зіставляти їх з факторами впливу зовнішнього та внутрішнього середовища.

СК 3. Здатність визначати перспективи розвитку організації.

СК 6. Здатність діяти соціально відповідально і свідомо.

СК 10. Здатність оцінювати виконувані роботи, забезпечувати їх якість та мотивувати персонал організації.

СК 12. Здатність аналізувати й структурувати проблеми організації, формувати обґрунтовані рішення.

СК 16. Здатність виявляти знання та розуміння проблем та основ функціонування сучасної економіки на мікро-, мезо-, макро- та міжнародному рівнях.

СК 17. Розуміння особливостей сучасної світової та національної економіки, їх інституційної структури, обґрунтування напрямів соціальної, економічної та зовнішньоекономічної політики держави.

Програмні результати навчання:

ПРН 12. Оцінювати правові, соціальні та економічні наслідки функціонування організації.

ПРН 18. Знати та використовувати економічну термінологію, пояснювати базові концепції мікро- та макроекономіки.

ПРН 19. Застосовувати відповідні економіко-математичні методи та моделі для вирішення економічних задач.

ПРН 20. Усвідомлювати основні особливості сучасної світової та національної економіки, інституційної структури, напрямів соціальної, економічної та зовнішньоекономічної політики держави.

ПРН 27. Розуміти принципи, процеси і технології організації роботи суб'єкта туристичного бізнесу та окремих його підсистем.

3. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ТЕМА 1. Предмет і метод курсу “Економіка та фінанси підприємства”

ТЕМА 2. Підприємство – як суб’єкт господарювання

ТЕМА 3. Класифікація, види підприємств та основи підприємницької діяльності

ТЕМА 4. Управління підприємством та організація виробництва

ТЕМА 5. Матеріально-речові елементи підприємства

ТЕМА 6. Основні фонди підприємств

ТЕМА 7. Оборотні фонди підприємств

ТЕМА 8. Кадри підприємства і зайнятість

ТЕМА 9. Продуктивність праці

ТЕМА 10. Інвестиційна діяльність підприємств

ТЕМА 11. Якість, стандартизація та сертифікація продукції

ТЕМА 12. Ціни і ціноутворення на продукцію підприємства

ТЕМА 13. Ринок та ринкові відносини

ТЕМА 14. Витрати виробництва і собівартість продукції

ТЕМА 15. Фінанси підприємств

ТЕМА 16. Результати діяльності підприємств

ТЕМА 17. Ефективність діяльності підприємств

ТЕМА 18. Економічний ріст підприємства. Розміщення, концентрація, спеціалізація та кооперація виробництва.

4. СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	денна форма						заочна форма					
	усього	у тому числі					усього	у тому числі				
		л	п	с	інд	с.р.		л	п	с	інд	с.р.
ТЕМА 1. Предмет і метод курсу “Економіка та фінанси підприємств”	10	1		1		8	10	0,5		-		9,5
ТЕМА 2. Підприємство – як суб’єкт господарювання	10	1		1		8	10	0,5		0,5		9
ТЕМА 3. Класифікація, види підприємств та основи підприємницької діяльності	10	2		2		6	10	0,5		0,5		9
ТЕМА 4. Управління підприємством та організація виробництва	10	2		2		6	10	0,5		0,5		9
ТЕМА 5. Матеріально-речові елементи підприємства	10	2		2		6	10	0,5		0,5		9
ТЕМА 6. Основні фонди підприємств	10	1		1		8	10	0,5		-		9,5
ТЕМА 7. Оборотні фонди підприємств	10	1		1		8	10	0,5		0,5		9
ТЕМА 8. Кадри підприємства і зайнятість	10	2		2		6	10	0,5		0,5		9
ТЕМА 9. Продуктивність праці	10	2		2		6	10	0,5		0,5		9
ТЕМА 10. Інвестиційна діяльність підприємств	10	2		2		6	10	0,5		0,5		9
ТЕМА 11. Якість, стандартизація та сертифікація продукції	10	2		2		6	10	0,5		0,5		9
ТЕМА 12. Ціни і ціноутворення на продукцію підприємства	10	2		2		6	10	0,5		0,5		9
ТЕМА 13. Ринок та ринкові відносини	10	2		2		6	10	0,5		0,5		9
ТЕМА 14. Витрати виробництва і собівартість продукції	10	2		2		6	10	0,5		0,5		9
ТЕМА 15. Фінанси підприємств	10	2		2		6	10	1		0,5		8,5
ТЕМА 16. Результати діяльності підприємств	10	1		1		8	10	0,5		0,5		9
ТЕМА 17. Ефективність діяльності підприємств	10	1		1		8	10	0,5		0,5		9
ТЕМА 18. Економічний ріст підприємства. Розміщення, концентрація, спеціалізація та кооперація виробництва.	10	2		2		6	10	1		0,5		8,5
Усього годин	180	30		30		120	180	10		8		162

5. ТЕМИ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		Денна форма	Заочна форма
1.	Предмет і метод курсу “Економіка та фінанси підприємств”	1	-
2.	Підприємство – як суб’єкт господарювання	1	0,5
3.	Класифікація, види підприємств та основи підприємницької діяльності	2	0,5
4.	Управління підприємством та організація виробництва	2	0,5
5.	Матеріально-речові елементи підприємства	2	0,5
6.	Основні фонди підприємств	1	-
7.	Оборотні фонди підприємств	1	0,5
8.	Кадри підприємства і зайнятість	2	0,5
9.	Продуктивність праці	2	0,5
10.	Інвестиційна діяльність підприємств	2	0,5
11.	Якість, стандартизація та сертифікація продукції	2	0,5
12.	Ціни і ціноутворення на продукцію підприємства	2	0,5
13.	Ринок та ринкові відносини	2	0,5
14.	Витрати виробництва і собівартість продукції	2	0,5
15.	Фінанси підприємств	2	0,5
16.	Результати діяльності підприємств	1	0,5
17.	Ефективність діяльності підприємств	1	0,5
18.	Економічний ріст підприємства. Розміщення, концентрація, спеціалізація та кооперація виробництва.	2	0,5
Разом		30	8

6. ТЕМИ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ (не передбачено)

7. САМОСТІЙНА РОБОТА*

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		Денна форма	Заочна форма
1.	Предмет і метод курсу “Економіка та фінанси підприємств”	8	9,5
2.	Підприємство – як суб’єкт господарювання	8	9
3.	Класифікація, види підприємств та основи підприємницької діяльності	6	9
4.	Управління підприємством та організація виробництва	6	9
5.	Матеріально-речові елементи підприємства	6	9
6.	Основні фонди підприємств	8	9,5
7.	Оборотні фонди підприємств	8	9
8.	Кадри підприємства і зайнятість	6	9
9.	Продуктивність праці	6	9
10.	Інвестиційна діяльність підприємств	6	9
11.	Якість, стандартизація та сертифікація продукції	6	9
12.	Ціни і ціноутворення на продукцію підприємства	6	9
13.	Ринок та ринкові відносини	6	9
14.	Витрати виробництва і собівартість продукції	6	9
15.	Фінанси підприємств	6	8,5
16.	Результати діяльності підприємств	8	9
17.	Ефективність діяльності підприємств	8	9
18.	Економічний ріст підприємства. Розміщення, концентрація, спеціалізація та кооперація виробництва.	6	8,5
Разом		120	162

* - самостійна робота передбачає опрацювання лекційного матеріалу, підготовку до семінарських занять, написання реферату або підготовку презентації.

8. ІНДИВІДУАЛЬНІ НАВЧАЛЬНО-ДОСЛІДНІ ЗАВДАННЯ (не передбачено)

9. МЕТОДИ КОНТРОЛЮ

Оцінювання якості знань студентів здійснюється шляхом поточного і підсумкового (семестрового) контролю за 100-бальною шкалою оцінювання, за шкалою ECTS та національною шкалою оцінювання.

Поточне оцінювання – це оцінювання навчальних досягнень студента (рівень теоретичних знань та практичні навички з тем) під час проведення аудиторних занять (семінарських, практичних), організації самостійної роботи та активності студента на занятті.

Поточне оцінювання реалізується у формі опитування, тестування, експрес-контролю, контролю засвоєння навчального матеріалу, запланованого на самостійне опрацювання студентом тощо. При цьому студент набирає бали за роботу на практичних заняттях, виконання самостійної та індивідуальної роботи. Студенти, які брали участь у науковій діяльності, отримують додаткові бали.

Підсумковий тест (іспит) проводиться у формі семестрового іспиту (відповіді на питання (письмові, тестові) та розв'язання практичних завдань, які представлені в екзаменаційному білеті).

10. ЕКЗАМЕНАЦІЙНІ ВИМОГИ

1. Теоретичні основи поняття „Економіка”. Види, основні поняття та терміни.
2. Ресурси і проблеми вибору в економіці.
3. Предмет науки „Економіка та фінанси підприємств”.
4. Методологічні основи і методи дослідження.
5. Поняття підприємства і його складові. Види інформації.
6. Цілі, функції і напрями діяльності підприємств.
7. Конкуренція і монополізм.
8. Правові основи функціонування підприємств.
9. Поняття виробництва і підприємництва.
10. Класифікація підприємств.
11. Види підприємств.
12. Склад і структура підприємства.
13. Статут підприємства і колективний договір.
14. Особливості матеріально-технічної бази підприємств.
15. Спрацювання і амортизація основних фондів.
16. Оборотні фонди, їх структура і джерела формування.
17. Механізація і показники використання техніки.
18. Економічна оцінка і забезпеченість основними фондами.
19. Поняття і класифікація матеріальних ресурсів.
20. Показники ефективності використання основних і оборотних фондів.
21. Ринок праці і його типи. Сегменти ринку праці.
22. Безробіття і його види.

23. Кадри підприємства. Категорії і структура персоналу.
24. Трудові ресурси і показники їх використання.
25. Поняття і показники продуктивності праці.
26. Система мотивів і ієрархія потреб працівника.
27. Форми та основні системи оплати праці.
28. Характер праці та її особливості.
29. Принципи і методи ціноутворення.
30. Економічна суть і функції ціни. Роль ціни в економіці господарства.
31. Суспільно-необхідні затрати і собівартість продукції. Види собівартості.
32. Ціновий механізм ринкової економіки. Закон попиту і пропозиції.
33. Рентабельність виробництва. Показники рентабельності.
34. Склад витрат виробництва за елементами. Постійні і змінні витрати.
35. Умови і шляхи зниження собівартості продукції.
36. Методи віднесення затрат.
37. Сутність поняття “фінанси підприємства”.
38. Функції фінансів.
39. Розподільна функція фінансів підприємства.
40. Контрольна функція фінансів підприємства.
41. Фінансова діяльність підприємства.
42. Зміст та завдання фінансової роботи на підприємстві.
43. Елементи фінансової роботи на підприємстві.
44. Фінансові ресурси підприємства.
45. Джерела формування фінансових ресурсів підприємства.
46. Фінансова політика підприємства.
47. Фінансовий механізм підприємства.
48. Ефективність виробництва. Види, критерії і показники ефективності.
49. Чинники та шляхи зростання ефективності підприємств.
50. Класифікація витрат і граничні витрати. Управління витратами.
51. Види і система цін на продукцію.
52. Товарно-грошові відносини і дія закону вартості.
53. Економічний ріст і його типи.
54. Валова продукція підприємств, її оцінка.
55. Суть, поняття і показники інтенсифікації.
56. Спеціалізація виробництва. Методика визначення рівня спеціалізації.
57. Економічна суть і особливості розширеного відтворення.
58. Методи оцінки і управління якістю продукції.
59. Відтворення валового продукту.
60. Розміщення виробництва і його принципи.
61. Товарна продукція і канали реалізації.
62. Науково-технічний прогрес і його напрями.
63. Концентрація виробництва.
64. Управління підприємством. Мета, цілі та принципи.
65. Методи та засоби управління.
66. Організація виробництва. Закономірності та основні принципи.
67. Кооперація виробництва.

11. РОЗПОДІЛ БАЛІВ, ЯКІ ОТРИМУЮТЬ СТУДЕНТИ РОЗПОДІЛ БАЛІВ ЗА ВИДАМИ КОНТРОЛІВ

Форма навчання / Теми занять	Поточне оцінювання			Підсумковий тест (іспит)	Підсумкова оцінка
	Разом	Семінарські заняття	Самостійна робота		
Денна форма навчання	100	90	10	100	100*
Тема 1.	100	0-5	10	100	100
Тема 2.		0-5			
Тема 3.		0-5			
Тема 4.		0-5			
Тема 5.		0-5			
Тема 6.		0-5			
Тема 7.		0-5			
Тема 8.		0-5			
Тема 9.		0-5			
Тема 10.		0-5			
Тема 11.		0-5			
Тема 12.		0-5			
Тема 13.		0-5			
Тема 14.		0-5			
Тема 15.		0-5			
Тема 16.		0-5			
Тема 17.		0-5			
Тема 18.		0-5			
Заочна форма навчання	100	80	20	100	100*
Тема 1.	100	-	20	100	100*
Тема 2.		0-5			
Тема 3.		0-5			
Тема 4.		0-5			
Тема 5.		0-5			
Тема 6.		-			
Тема 7.		0-5			
Тема 8.		0-5			
Тема 9.		0-5			
Тема 10.		0-5			
Тема 11.		0-5			
Тема 12.		0-5			
Тема 13.		0-5			
Тема 14.		0-5			
Тема 15.		0-5			
Тема 16.		0-5			
Тема 17.		0-5			
Тема 18.		0-5			

* - розраховується як середньоарифметичне значення кількості балів поточного оцінювання та підсумкового тесту (іспиту):

$$\text{Підсумкова оцінка} = \frac{\text{Поточне оцінювання} + \text{Підсумковий тест(іспит)}}{2}$$

Самостійна робота – форма організації навчального процесу, яка передбачає виконання завдань здобувачем вищої освіти під методичним керівництвом викладача, але без його безпосередньої участі.

Індивідуальна робота - форма організації навчального процесу, яка забезпечує реалізацію творчих можливостей здобувача вищої освіти через індивідуально спрямований розвиток його здібностей, науково-дослідну роботу і творчу діяльність.

Наукова робота – виконане під керівництвом викладача наукове дослідження тієї чи іншої проблеми, яке відповідає науковим принципам, має певну структуру, містить результати власного пошуку, власні висновки.

Іспит – форма підсумкового контролю засвоєння студентом теоретичного та практичного матеріалу з окремої навчальної дисципліни за семестр, що проводиться як контрольний захід під час екзаменаційної сесії.

Шкала оцінювання (національна та ECTS)

Сума балів	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену	для заліку
90-100	A	відмінно	зараховано
82-89	B	добре	
75-81	C		
68-74	D		
61-67	E	задовільно	не зараховано
35-60	FX	незадовільно	
0-34	F		

13. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основна:

1. Базецька Г. І. Конспект лекцій з дисципліни «Фінанси підприємства» / Г. І. Базецька; Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. – Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2017. – 125 с
2. Бойчик І. М. Економіка підприємства : навч. посіб. / І.М.Бойчик.– Київ : Кондор-Видавництво, 2016. – 378 с.
3. Господарський кодекс України // Звід Кодексів і Законів України. – Київ : Укр. агентство інформації та друку „Рада“, 2007. – С. 97 – 166.

4. Економіка підприємства / [Горбонос Ф. В., Черевко Г. В., Павленчик Н. Ф., Павленчик А.О.]. – Київ : Знання, 2010. – 640 с.

Допоміжна:

1. Башнянин Г. І. Ринкові економічні системи: проблеми становлення функціональної структуризації і типологізації / Башнянин Г. І., Копич І. М., Слюсарчик М. П. – Львів : ЛКА, 2001. – 212 с.
2. Березін О.В. Економіка підприємства : навч. посіб. / О.В. Березін, Л.М. Березіна, Н.В. Бутенко. — Київ : Знання, 2009. – 390 с.
3. Белєвцев М. І. Інфраструктура товарного ринку / М. І. Белєвцев, Л. В. Шестопалова – Київ : Центр навч. літ., 2005. – 416 с.
4. Гетьман О.О. Економіка підприємства : навчальний посібник / О.О.Гетьман, В.М.Шаповал. – 2-е вид. – Київ : ЦУЛ, 2010. – 488 с.
5. Гринчуцький В.І. Економіка підприємства : Навчальний посібник / В.І.Гринчуцький, Е.Т.Карапетян, Б.В.Погрішук. – Київ : Центр учбової літератури, 2010. – 304 с.
6. Донець Л.І. Основи підприємництва / Навчальний посібник. – Київ : Центр навчальної літератури, 2011. – 320 с.
7. Економіка виробничого підприємства : навч. посіб. / за ред. Й.М.Петровича. – Київ : Знання, 2010. – 490 с.
8. Економічна безпека : навч. посіб. / за ред. О.М.Джужі. – Київ : ЦУЛ, 2010. – 368 с.
9. Економічна енциклопедія : у 3 т. / редкол.: С. В. Мочерний (відп. ред.) та ін. – Київ : Академія, 2000 – 2001.
10. Економіка підприємства : структурно-логічний навч. посібник / за ред. С. Ф. Покропивного. – Київ : КНЕУ, 2001. – 457 с.
11. Економічний словник / за ред. П. І. Багрія, С. І. Дорогунцова. – Київ : Гол. ред. Української Радянської енциклопедії Академії наук Української РСР, 1973. – 623 с.
12. Мочерний С. В. Економічна теорія / Мочерний С. В. – Київ : Академія, 2003. – 656 с.
13. Непочатенко О.О. Фінанси підприємств : підручник / О.О. Непочатенко, Н.Ю. Мельничук. – Київ : Центр учбової літератури, 2013. – 504 с.
14. Павленчик Н.Ф. Економічний розвиток аграрних підприємств на засадах диверсифікації їх діяльності // Економіка АПК. – 2019. – № 2. – С. 57–66
15. Павленчик Н. Ф. Економіко-статистичний аналіз функціонування підприємницького середовища в умовах зовнішньої нестабільності / Павленчик Н. Ф., Павленчик А. О. // Перспективи ефективних управлінських рішень у бізнесі та проектах : матеріали VI Міжнар. наук.-практ. конф., 17–19 вересня 2020 р. – Одеса, 2020. – С. 89–91.

16. Современная украинская энциклопедия. Т. 12. – Харків : Кн. клуб „Клуб семейного досуга“, 2005. – 416 с.
17. Шейко В. М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності / В. М. Шейко, Н. Н. Кушнарєнко. – Київ : Знання, 2006. – 307 с.